

De sista åren (1989–1990)

Åren från det definitiva beslutet om samgående 1988 till det nya förbundets start den 1 januari 1991 kom naturligtvis att präglas av samgåendet. En fusion av två stora fackförbund var fövisso en process som krävde många förberedelser. Fusionsprocessen fick dock inte pågå ostört. Också i slutet av 80-talet infördes viktiga förändringar inom skolväsendet. Många av de tendenser som hade kunnat iakttas under hela 80-talet slog igenom än kraftigare under dessa sista år och ställde SL inför nya och ibland svåra avgöranden.

80-talets sista år blev också i världspolitiskt avseende dramatiska år. Sovjetunionens politik mot de övriga staterna inom Warszawa-pakten förändrades. Långtgående liberaliseringar accepterades i Polen och Ungern. I Ungern försvann den forna ”järnridån”. Under sommaren 1989 använde tusentals DDR-medborgare Ungern som flyktväg. En kris växte fram i DDR. Honecker tvingades avgå och de nya ledarna öppnade gränserna. Den 9 november 1989 föll Berlinmuren. En snöboll sattes i rörelse. Den gamla regeringen i Tjeckoslovakien avgick. Den 22 december 1989 arresterades Ceausescu i Rumänien. Våren 1990 hölls val i Tjeckoslovakien, Ungern, DDR, Bulgarien och Rumänien. Europas politiska karta hade på knappt ett år radikalt förändrats. Valet i DDR ledde fram till den tyska återföreningen den 3 oktober 1990. Utanför Europa skedde stora förändringar i Sydafrika. Den 11 februari 1990 frigavs Nelson Mandela efter 27 år i fängelse. Den 2 augusti 1990 tågade irakiska trupper in i Kuwait.

I Sverige nådde folkpartiet och socialdemokraterna den 7 november 1989 fram till en uppgörelse om ”århundradets skattereform”. Allt fler varningsrop hördes om att den ekonomiska högkonjunkturen höll på att vända. Regeringens svårigheter att få majoritet för sin ekonomiska politik i riksdagen ledde fram till en regeringskris vårvintern 1990. I ett åtgärdsprogram från regeringen hösten 1990 ändrades Sveriges politik gentemot EG. Riksdagen beslutade den 12 december att Sverige borde eftersträva medlemskap i EG.

1989 års avtalsrörelse och kommunaliseringen

Under hösten 1988 och våren 1989 hade ett omfattande missnöje med lärarnas löner vuxit fram. Dessutom fanns också en rädsla för olika förändringar av konstruktionen av lärarlönerna. Individualiserade löner var något som diskuterades. Arbetsgivarsidan antydde mer eller mindre försynt att de gärna kunde tänka sig en förändring i en sådan riktning. Lärarkåren värjde sig på olika sätt.

Sedan 1937 hade lärarna haft ett sk dubbelt huvudmannaskap. Detta betydde att lärarna var anställda av kommunerna, men att deras löner var statligt reglerade och att staten genom statsbidrag till kommunerna stod för lärarlönerna. Det innebar att SL genom TCO-S förhandlade om de flesta löne- och anställningsfrågor med SAV. En del frågor, t ex arbetsmiljöfrågor, förhandlades med Kommunförbundet. Lokalavdelningarna förde sina MBL-överläggningar med kommunernas företrädare, och ibland fördes också vissa löneförhandlingar med kommunerna för medlemmar med sk helkommunala tjänster. Detta sakernas tillstånd hade börjat ifrågasättas allt oftare, inte minst av kommunernas företrädare.

I och med regeringens budgetproposition i januari 1989 kom lärarlönerna i fokus. Enligt regeringen hade lärarlönerna överskridit ramarna för 1988 och som en följd av detta skulle nu 167 miljoner kronor till grundskolan hållas inne. Förslaget väckte ett ramaskri; lärarna ansåg sig knappast särskilt välavlönade. Demonstrationer ordnades över hela landet. I Göteborg demonstrerade 2000 personer den 14 januari. I Stockholm samlades 10000 elever till en jättemanifestation under parollen "Stoppa Feldts nedskärningar". Lärarna i Dalarna började förbereda en protestresa till Stockholm för att säga ifrån. Överallt i pressen protesterades mot regeringens förslag. Till slut tvingades regeringen ta tillbaka sitt förslag att spara på statsbidragen.

I början på året skedde en del ommöbleringar i regeringen som bland annat resulterade i att en ny skolminister utsågs. Göran Persson, tidigare kommunalråd i Katrineholm, efterträdde Bengt Göransson, som blev utbildningsminister. *Lärartidningen/Svensk Skoltidning* karakteriserade i nr 4/1989 Persson som en man "med hårda nypor och genuint intresse för skolan". Persson hade suttit i Kommunförbundets skolutskott, och att han var en ivrig tillskyndare av en kommunalisering av skolan var inte någon hemlighet.

Trots regeringens reträtt om besparingarna på statsbidragen till lärarlönerna var lärarkåren långt ifrån nöjd. Vid ett ovanligt välbesökt lokalavdelningsmöte i Stockholm den 24 januari, där 1100 medlemmar av 3500 hade slutit upp, utfrågades förbundsordförande Solveig Paulsson och förhandlingschef Lennart Andersson om avtalsrörelsen. Budskapet var helt klart, att det var i denna avtalsrörelse som lärarna skulle återhämta vad de tidigare förlorat i löneutveckling. Den 24 januari demonstrerade också 1100 lärare i Sala mot regeringens skolpolitik, och i Karlskrona gick över 200 lärare till arbetsförmedlingen för att visa sitt missnöje med lönerna. Många ville påskynda förhandlingarna, men TCO-S och SLs ståndpunkt var att först invänta de privata förhandlingarna.

I mars genomförde SL och SFL tillsammans en informationskampanj. Temat i kampanjen var skolans ställning i samhället. Ett viktigt budskap var att samhället borde ha råd att betala lärarna

Den 24 januari 1989 hade Stockholmsavdelningen av SL bjudit in medlemmarna till möte i Lärarnas Hus. Förbundsordförande och förhandlingschef skulle informera om SLs lönekrav i den kommande avtalsrörelsen. 1 100 medlemmar slöt upp, så kongressalen i Lärarnas Hus räckte inte till. Många deltagare fick följa mötet via intern-TV i matsalen.

Foto: Pica Pressfoto/
Leif R. Jansson.

Upptakt till avtalsrörelsen 1989. Lärare i Kungsbacka hade låtit trycka tröjor med det lönekrav de tyckte SL borde ställa.

Foto: Conny Nylén.

anständiga löner så att de skulle stanna inom skolan. *Aftonbladet* startade en stor namnsamling för en satsning på skolan. SLs Malmökrets samlade in 12 000 namn bakom kravet "Höj vår status, höj vår lön." En grupp lärare i Kungsbacka samlade in 4 000 namn bakom kravet "Vi kräver 50 % mer i lön".

Från SAV kom också under våren budskapet att man nog kunde tänka sig att satsa särskilt på lärarna. I en formulering från SAV konstaterades: "Det finns indikationer på att läraryrket fått en minskad attraktionskraft. Detta förhållande bör ägnas särskild uppmärksamhet." Vid en presskonferens den 25 april annonserade skolminister Göran Persson att han gärna såg att frågor om lärarnas arbetstider och fortbildningen kunde lösas i kommande avtal och att decentraliseringen av skolan måste fortsätta. Han uteslöt inte att frågan om helt kommunala lärartjänster redan nu kunde bli aktuell.

Den 17 maj överlämnade SAV till lärarorganisationerna sitt sk lärarpaket. "Paketet" var inget bud utan en precisering av vilka frågor SAV ville förhandla om och i vilken riktning man ville föra dessa förhandlingar. Åtskilliga av de knäckfrågor som lärarnas organisationer slitit med under 80-talet, t ex löner, arbetstid och fortbildning, togs upp och kopplades till arbetsgivarens önskemål om ett kommunalt huvudmannaskap för skolans lärare.

I slutet av sommaren presenterade SLs och SFLs förbundsstyrelser sina lönekrav: lönehöjningar om 4 000 kr under perioden 1989–1991, samma slutlön för alla lärare och sänkt undervisningsskyldighet. Affischer med detta budskap spreds också över landet. Den 28 augusti träffades SLs representantskap för att ta ställning till förbundsstyrelsens yrkanden. Att nivån på lönekraven var riktig var representantskapet enigt om. Diskussion blev det om det intervall för undervisningsskyldigheten som diskuterades i förslaget. För-

bundsstyrelsen fick till slut godkänt, men med ett förbehåll om att det var nödvändigt med en bred medlemsdiskussion om arbetstiden innan någon avgörande förändring kunde accepteras. Samtidigt med SLs representantskap hade SFL sitt avtalsfullmäktige inkallat. Också där godkändes yrkandena, men en rekommendation bifogades om att ett nytt avtal skulle föregås av en medlemsomröstning.

Efter många turer under hösten kom till sist ett slutbud från SAV. Budet innebar höjda lönenivåer och en gemensam slutlön för alla lärare på 17 500. Undervisningsskyldigheten skulle genomsnittligt bli 26 veckotimmar för låg- och mellanstadielärare och 24 för högstadielärare. Oavsett undervisningsskyldighet skulle lärarna sedan vara bundna till skolan totalt 34 timmar i veckan. En ferietid på 30 dagar under tre år skulle kunna läggas ut för bl a fortbildning. Avtalet skulle omspänna tre år, 1989—1991. Frågan om sk kommunalisering av lärartjänsterna var indirekt kopplad till budet. Från SAV och andra berörda organ antydde man att förutsättningarna för ett avtal skulle bli helt andra, och sämre, om inte kommunaliseringen kunde genomföras.

SLs och SFLs förbundsstyrelser var positiva till budet. I enlighet med diskussionerna från SLs representantskap och SFLs avtalsfullmäktige den 28 augusti avsåg förbundsstyrelserna att genomföra en medlemsomröstning om avtalsförslagen. Röstberättigade var alla medlemmar inom SL och SFL som var direkt berörda av avtalet, alltså de med statligt reglerade löner. Alla dessa medlemmar tillsändes valsedlar där de antingen kunde svara ja eller nej till SAVs bud eller avstå.

Debatten blev mycket intensiv inom SL och SFL. Förbundsstyrelserna hade rekommenderat medlemmarna att anta budet. SLs lokalavdelningar i Göteborg och Norrköping agerade för att budet skulle avvisas. Några röster var också kritiska till att förbundsstyrelserna över huvud taget hade avgett en rekommendation om hur medlemmarna skulle rösta. Ett stort antal möten hölls runt om i landet för att diskutera budet.

Samtidigt som SL och SFL diskuterade om budet skulle antas eller inte, rustade LR och SACO för strejk. Den 1 november varslade SACO om strejk och nyanställningsblockad i ett stort antal kommuner. Den 8 november bröt strejken ut. SACO var missnöjd med SAVs bud och var inte beredd att acceptera det. LRs kritik gällde främst tre frågor: den likställda slutlönen, arbetstidskonstruktionen och kommunaliseringen. Att alla lärare skulle ha samma slutlön kunde inte LR acceptera trots att vägen dit var olika lång. I de bud som LR hade lagt skulle snarare skillnaderna mellan olika lärargrupper ökas. Utläggningen av ferietid tyckte LR inte heller om och var till skillnad från SL och SFL inte heller beredd att acceptera detta för att få högre löner. Slutligen var kommunaliseringen en kompli-

Förhandlingarna 1989 var komplicerade. Vid flera tillfällen under hösten var SFLs och SLs förbundsstyrelser samlade för att följa förhandlingarna. Möten pågick såväl dag som natt. På första bänkraden syns, från vänster, Gert Berntsson (chef för skolpolitiska avdelningen på SLs kansli), Britt Persson (SLs förbundsstyrelse), Gunilla Runnquist (chef för kommunala sektionen på förhandlingsenheten, SFLs kansli), Ragnhild Sjöblom och Birgitta Mukkavaara (båda SFLs förbundsstyrelse).

Foto: A-bild/Bo Elving.

cerad fråga. LR var helt enkelt emot och var inte berett att acceptera detta till något pris. En avgörande skillnad mellan SL-SFL å ena sidan och LR å den andra var att SL-SFL tyckte sig ha fått igenom lönehöjningar och den viktiga likställdheten av slutlönerna, därför kunde de acceptera annat som de inte gillade. LR hade däremot inte fått igenom någonting. I och för sig hade LR ursprungligen enbart krävt löneförhöjningar med 11 procent och arbetsgivaren hade föreslagit 14,5 procent. Ett sådant generande faktum kan naturligtvis förklara varför LR började koncentrera sig på andra delar i förhandlingarna än lönerna. Uppenbarligen var det också så att nivån på lönerna inte var lika viktig för LR som det var att upprätthålla en löneskillnad mellan adjunkter och lågstadielärare.

I den spända utvecklingen av avtalsrörelsen 1989 kom motsättningarna mellan LR och SL-SFL nästan att bli lika stora som de mellan arbetstagare och arbetsgivare. LR sparade inte på något krut när det gällde att anklaga SL för att sälja ut arbetstiden och stilla-

tigande acceptera en förhatlig kommunalisering. Under hela avtalsrörelsen hade SACO och LR mycket sparsamt deltagit i förhandlingarna. Någon strategi för hur man skulle kunna komma fram till lönelöft för lärarna hade LR knappast presenterat. När strejken för de LR-anslutna lärarna inleddes den 8 november, var det snarare ett tecken på utanförstående i avtalsrörelsen än en kraftsamling.

Den 22 november klockan 12.00 avslutades medlemsomröstningen inom SL och SFL. Efter sammanräkningen kunde konstateras att 89 procent av SLs berörda medlemmar hade deltagit i omröstningen och 80 procent av SFLs. Inom SL hade 59,4 procent röstat för SAVs bud, 37,3 emot och 2,9 avstått. 0,4 procent av rösterna förklarades ogiltiga. Motsvarande siffror för SFL var 66,8 procent, 29,8 procent, 3,3 procent och 0,1 procent. Utifrån denna omröstning kunde SLs representantskap och SFLs avtalsfullmäktige den 23 november besluta att säga ja till budet. Den 1 december undertecknades ett avtal mellan arbetsgivaren och på arbetstagsidan SL, SFL och TCO-S. Veckorna efter att avtalet hade undertecknats genomförde SL och SFL ett stort antal utbildningar för de lokala fackliga förtroendemännen om det nya avtalet.

SACOs strejk fortsatte, vilket naturligtvis skapade problem för de parter som nu hade undertecknat ett avtal. Arbetsgivaren kunde inte gå ifrån sitt nya avtal med mindre än att avtalspartnern godkände detta. För SL och SFL var några av LRs krav oacceptabla, främst då yrkandena om ökade löneskillnader mellan lågstadielärare och adjunkter. LRs två andra kritiska punkter var kommunaliseringen och arbetstiden. Kommunaliseringen var redan beslutad av riksdagen. Efter LRs agerande hade riksdagsbeslutet flyttats fram till den 8 december. Eftersom detta var ett politiskt beslut kunde det inte ändras genom förhandlingar. Kvar fanns då arbetstidsfrågan. Opinionen inom SL och SFL hade varit splittrad på denna punkt. För några framstod den nya konstruktionen som något bra och för andra som något ont som man tvingats att acceptera för att få andra mer aptitliga delar av avtalet. Via TCO-S tog SL och SFL förnyad kontakt med SAV och påpekade att enda möjligheten att återställa arbetsfreden skulle vara att ändra i avtalets arbetstidsregleringar. Sonderingar gjordes med SACO och LR. Det visade sig att SACO var beredd att säga ja till ett avtal med dessa förändringar, däremot var LRs ställningstagande mer tveksamt. LR hade i en fullmakt gett SACO rätt att sluta avtal för dem. Detta gjorde nu SACO. Därmed hade 1989 års avtalsrörelse kommit till ett slut.

Den 14 december fastställdes det förändrade avtalet. I stället för att i 34 timmar vara bundna till skolan bands nu lärarna med fem timmar utöver undervisningsskyldigheten. Feriearbetstiden minskades från 30 dagar per treårsperiod till 24. Slutlönen för 1990 höjdes med ett engångsbelopp på 500 kr för alla lärare inom grundskolan.